

Asia: VN/24190/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 12 ja 25 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä.

Yleisarvio esityksen tavoitteista ja tarpeellisuudesta

Demla ry toteaa, että lakia rikoslain 12 ja 25 luvun muuttamisesta voidaan käyttää verukkeena Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten ihmisten aseman heikentämiseen. Tämä juontuu kuudesta ongelmasta luonnoksessa.

1. Koko luonnos perustuu hataralle tietopohjalle, kuten selitysmuistiossa todetaan (sivu 4). Pakolaisvakoiluun liittyviä keskeisiä käsitteitä ei siis määritellä luonnoksessa riittävän tarkasti. Tarkemmin, luku 12 2a §:ssa ei määritellä mitä totuudenvastainen tieto ja selkeä Suomen turvallisuuden, väestön terveyden ja muiden yhteiskunnalle tärkeiden toimintojen vaarantaminen tarkoittavat. Keskeisten käsitteiden määrittelemättömyys voi johtaa mielivaltaan ja lain sumeaan tulkintaan ja soveltamiseen.

Suositus: totuudenvastainen tieto ja selkeä Suomen turvallisuuden, väestön terveyden ja muiden yhteiskunnalle tärkeiden toimintojen vaarantaminen täytyy määritellä laissa rikoslain muuttamisesta

Suositus: Laissa rikoslain muuttamisesta 7b §:ssä poistetaan konditionaali ("aiheuttaisi vaaraa") ja korvataan se perfektillä ("on aiheuttanut"). Täten 7b § tapauksiin lukeutuvat vain tapaukset, joissa on näytetty, että tieto on aiheuttanut vaaraa hengelle ja terveydelle etnisyyden, kansallisuuden,

uskonnon, poliittisen mielipiteen tai vastaavan syyn takia, ja kaiken tiedon mahdollinen vaaran aiheuttaminen rajataan pois.

2. Luku 12 6a §:ssa ongelmaksi nousevat somealustat ja tiedonvälityksen tarkoituksellisuuden todistaminen. Materiaalisen tuen antamiseksi lasketaan tietojen toimittaminen vieraan valtion tiedustelupalveluille, kuten selitysmuistiossa todetaan (sivu 4). Käytännössä siis jokainen, joka käyttää Metan ja Tiktokin palveluita, välittää tietoa joko Yhdysvaltojen tai Kiinan tiedustelupalveluille, sillä nämä somealustat ovat vahvasti Yhdysvaltojen tai Kiinan kontrollissa. Jokainen sosiaalisen median käyttäjä voi olla tiedonvälittäjä.

Suositus: täytyy määritellä, millaisissa tapauksissa tiedonvälittäminen on tarkoituksellista ja lisätä lakiin pykälä, joka huomioi sosiaalisen median alustoiden erityispiirteet tiedonvälityksessä ja sen tarkoituksellisuudessa vakoilurikoksien yhteydessä

3. Luku 12 11 §:ssä somealustat nousevat myös ongelmaksi. Mikä lasketaan yhteydenpitoon ryhtymiseksi ja yhteydenpidoksi somealustoilla? Onko pelkkä vieraan valtion edustajan tai asiamiehen käyttäjätilin seuraaminen yhteydenpitoa? Onko satunnainen kommentointi tällaisten henkilöiden somepostauksiin tai sometarinoihin yhteydenpitoa?

Suositus: Yhteydenpito ja yhteydenpitoon ryhtyminen täytyy määritellä tarkemmin. Lakiin täytyy lisätä pykälä, joka huomioi sosiaalisen median alustoiden erityispiirteet yhteydenpidossa ja sen tarkoituksellisuudessa maanpetoksen yhteydessä (millaista yhteydenpito maanpetoksen yhteydessä on).

4. Luku 25 7b §:ssä tulee tarkentaa, että kyseessä on vaara hengelle, terveydelle tai vapaudelle etnisyyden, kansallisuuden, uskonnon, poliittisen mielipiteen tai vastaavan syyn takia (LaVM 22/1994 vp – HE 94/1993 vp.)

Jo lakivaliokunnan mietintö LaVM 22/1994 vp – HE 94/1993 vp toteaa, että pakolaisvakoilulla (vainoamisella tiedustelutarkoituksissa) tarkoitetaan ”vierasta valtiota hyödyttävää tietojen hankintaa toisen henkilökohtaisista olosuhteista, poliittisista mielipiteistä tai muista vastaavanlaisista seikoista. Keskeistä on toiminnalla aiheutettava vaara, että henkilö, josta tietoja kerätään, tai hänelle läheiset henkilöt joutuvat vainon tai painostuksen kohteeksi rotunsa, uskontonsa, poliittisten mielipiteidensä tai vastaavan syyn takia.”

Myös lakiluonnoksen selitysmuistio toteaa, että pakolaisvakoilu kohdistuu henkilöihin ”henkilökohtaisten mielipiteidensä, vakaumuksensa, kansallisen alkuperänsä tai muun vastaavan seikan perusteella.” (sivu 5) Ilman täsmennystä 7b §:n ilmaus ”aiheuttaisi vaaraa hänen hengelleen,

terveydelleen tai vapaudelleen" on liian laaja: se voi kattaa lähes minkä tahansa tilanteen, jossa tiedon luovuttaminen voi lisätä henkilön riskiä joutua väkivallan, uhkailun tai vapaudenriiston kohteeksi.

Jos säännökseen lisätään, että vaaran tulee johtua esimerkiksi etnisyydestä, kansallisuudesta, uskonnosta, poliittisesta mielipiteestä tai muusta vastaavasta syystä, suojan kohteena olisivat juuri henkilöt, joihin pakolaisvakoilu kohdistuu: henkilöt, jotka ovat vaarassa juuri identiteettinsä tai yhteiskunnallisen asemansa vuoksi, kuten opposition jäsenet, toimittajat, ihmisoikeuspuolustajat tai vähemmistöihin kuuluvat henkilöt.

Jos täsmennystä ei lisätä, kuka tahansa voi ns. pakoilaisvakoilulain perusteella syyttää ketä tahansa vakoilusta ja täten pakolaisvakoilulaki ei ole riittävän täsmällinen vaan laajenee yleisemmäksi vainoamis- tai vakoilusyytösläiksi.

Esimerkiksi Suomen kansalaisuuden saanut Venäjällä syntynyt henkilö voi selvittää toistuvasti entisen opiskelutoverinsa nykyistä työpaikkaa, julkisia esiintymisiä ja yhteystietoja avoimista lähteistä Suomessa ja välittää tiedot Venäjällä asuvalle sukulaiselleen. Tiedot voivat helpottaa kyseisen henkilön tavoittamista ja siten aiheuttaa vaaraa hänen vapaudelleen tai turvallisuudelleen. Vaikka toiminta olisi moitittavaa, vaara ei välttämättä liity vainoon tiedustelutarkoituksissa. Jotta se liittyisi vainoon tiedustelutarkoituksessa, tulee vaara terveydelle, hengelle tai vapaudelle koitua etnisyyden, uskonnon, poliittisen mielipiteen tai muun vastaavan syyn takia.

Lisäksi vainoamisesta on Suomessa jo voimassa laki, minkä vuoksi pelkkä muotoilu "vaara hengelle, terveydelle ja vapaudelle" ilman taustalla olevia pakolaisvakoilulle erityisiä syitä (etnisyys, uskonto, poliittiset mielipiteet tai muut vastaavat syyt) toisintaisi vainoamislakeja. Ilman pakolaisvakoilulle erityisten vainoamissyiden lisäämistä tämä laki tulisi toisintamaan jo olemassa olevaa lakia ja lisäämään turhaa monimutkaisuutta lain soveltajille.

Suositus: Luku 25 7b §:ssä tulee tarkentaa, että kyseessä on vaara hengelle, terveydelle tai vapaudelle etnisyyden, kansallisuuden, uskonnon, poliittisen mielipiteen tai vastaavan syyn takia.

5. Luku 25 7b §:ssä ongelmana on konditionaalin käyttäminen ("aiheuttaisi vaaraa"). Millä tahansa tiedolla on potentiaalia aiheuttaa vaaraa hengelle, terveydelle ja vapaudelle jos tietoa uudelleenkäytetään ja yhdistellään muiden tietojen kanssa. Mikä tahansa tieto, esimerkiksi myös julkinen osoitetieto, voi siis aiheuttaa vaaraa hengelle, terveydelle ja vapaudelle. Tällainen tieto voi olla hallussa ilman tarkoitusta vainota tiedustelutarkoituksissa.

Esimerkiksi yhdistämällä kasvokuva LinkedIn:istä ja puhelinluettelosta tai numeropalvelusta löytyvä nimi ja osoite, saadaan kuva siitä, ketä tulee seurata ja missä tämän henkilön koti on (kombinointi). Toisaalta, nämä tiedot voivat olla hallussa myös viattomasta syystä, esimerkiksi rekrytointitarkoituksissa.

Toiseksi, joistakin tiedoista voidaan suurella todennäköisyydellä päätellä jokin toinen tieto (inferointi). Esimerkiksi tieto henkilön lenkkisovelluksen (esim. Strava) julkisesta reitistä ei yksinään välttämättä aiheuta uhkaa. Lenkkireitistä voidaan kuitenkin inferoida suurella todennäköisyydellä, missä henkilö asuu ja tämä voi lisätä vainoamisen riskiä. Tieto lenkkireitistä voi kuitenkin olla kenen tahansa sovelluksen käyttäjän tiedossa ilman vainoamistarkoitusta tiedustelutarkoituksissa.

Suositus: poistetaan konditionaali ("aiheuttaisi vaaraa") ja korvataan se perfektillä ("on aiheuttanut"). Täten 7b § tapauksiin lukeutuvat vain tapaukset, joissa on näytetty, että tieto on aiheuttanut vaaraa hengelle ja terveydelle etnisyyden, kansallisuuden, uskonnon, poliittisen mielipiteen tai vastaavan syyn takia, ja kaiken tiedon mahdollinen vaaran aiheuttaminen rajataan pois.

6. Luku 25 7b §:ssä puhutaan toistuvuudesta. Mikä lasketaan toistuvuudeksi? Onko se kaksi kertaa vai enemmän? Riittääkö vieraan valtion hyödyttämiseksi jo yhden kerran laadullisesti raskauttavan tiedon hankkiminen toisen henkilön hengen ja terveyden ja vapauden uhaksi (esimerkiksi hankitaan tieto kotiosoitteesta, joka voi olla kontekstista riippuen hyvin raskauttava tieto jo yksinään).

Ruotsin rikoslain vastaavassa pykälässä tätä on selvennetty niin, että yhteydenpidon tai tiedonkeruun on oltava enemmän kuin satunnaista ("mer än tillfälligt", Brottsbalk 1962:700, 19 kap. 10 b §). Toisessa Pohjoismaassa on siis tunnistettu vaatimus siitä, että yhteydenpidon ja tiedonkeruun on oltava enemmän kuin satunnaista, jotta se kyseessä olisi ns. pakolaisvakoilu .

Ei siis tule käyttää termiä "toistuvasti" vaan "enemmän kuin satunnaisesti". "Toistuva" tarkoittaa yleensä, että jotakin tapahtuu useamman kerran. Paino on tapahtumien lukumäärässä tai uusiutumisessa. "Enemmän kuin satunnainen" (mer än tillfällig) on oikeudellisena ilmaisuna laajempi. Se tarkoittaa, että toiminta ei ole pelkkä yksittäinen tai vähäinen sattumanvarainen osallistuminen, vaan sillä on jonkinlainen jatkuvuus, järjestelmällisyys tai muu itsenäinen merkitys. "Enemmän kuin satunnainen" kattaa siis terminä myös yksittäisten laadullisesti raskauttavien tietojen hankkimisen intentionaalisuuden, tarkoituksellisuuden eli enemmän kuin satunnaisuuden kautta.

Suositus: korvataan termi "toistuvasti" termillä "enemmän kuin satunnaisesti" (Luku 25 7b §)

Laki poliisilain luvun 5 muuttamisesta ja laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain 117 ja 118 §:n muuttamisesta rakentuvat yllä olevan lain rikoslain 12 ja 25 luvun muuttamisesta pohjalle. Yllä mainitut ongelmat siis ns. periytyvät poliisilakiin ja Puolustusvoimien sotilaskurinpito- ja rikostorjuntalakiin, jos yllä mainittuja ongelmia laissa rikoslain 12 ja 25 luvun muuttamisesta ei korjata.

Täten Demla ry suhtautuu kriittisesti kaikkiin yllä mainittuihin lakeihin. Pakolaisvakoilun erilliskriminalisointi voi olla tarpeellista, mutta tällaisenaan lakiluonnos voi päätyä toisintamaan jo olemassa olevaa sääntelyä (vainoamislait), mikä aiheuttaa monimutkaisuutta lain soveltajille ja tuomioistuimille. Lisäksi laki jättää määrittelemättä esimerkiksi toistuvuuden, tarkoituksellisuuden ja pakolaisvakoilun erityispiirteet. Määrittelemättömyys lisää tuomioistuimien mahdollista taakkaa joko tai lain soveltajien omaa mielivaltaa. Erityisesti rikoslain luvun 12 muutoksia voidaan käyttää ulkomaalaistaustaisten ihmisten kansalaisuuden peruuttamiseen epämääräisin syin, jos luvun 12 muutoksia ei täsmennetä yllä mainituilla tavoilla.

Vahingollisen informaatiovaikuttamisen kriminalisointi

Vahingollisen informaatiovaikuttamisen kriminalisointia tulisi tarkentaa siten, että olisi selvää, ettei esimerkiksi journalistisessa tarkoituksessa tehty tiedon julkistaminen voisi mennä vanhingollisen informaatiovaikuttamisen piiriin. Tätä korostaa erityisesti se, että Suomessa on annettu toimittajille jo nykyisen lainsäädännön puitteissa hyvin poikkeuksellisia tuomioita niin sanotussa Viestikoekekus-jutussa.

Kaavi Susanna

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry - Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry:n hallitus